

A Színházi Főosztály beszámolója az 1951. évről és az 1952. év feladatairól – 1951. december 18.

Hivatali bikkfanyelven megírt kötelező összegzés a Népművelési Minisztérium Színházi Főosztályának beszámolója, mely összegzi az 1951-es év legfontosabb eredményeit: jelentős lépések, nagy eredmények, fokozódó látogatottság. Új színházakat létesítettek, a Szolnokit és Faluszínházat, miközben megerősítették, fejlesztették a meglévőket. A dokumentum hosszasan értékeli a műsorpolitikát és szól a színészek képzési lehetőségeiről, mindeközben odaszúr a szakszervezetnek, mely a gyenge közönségszervezésért felelős. De ebben a dokumentumban olvashatjuk, hogy a Vígszínház a Magyar Néphadsereg Színháza nevet viseli, hogy a Madách a Nemzeti vetélytársa lett.

Az 1951-es év során a színházak jelentős szervezeti és művészi fejlődésen mentek keresztül. Több új színház létesült, így a Magyar Néphadsereg Színháza, a Vígszínház helyén, az ország dolgozói és a néphadsereg katonáit nevelő hasznos helytállásra és munkára. A színház három társulattal működik, melyek közül egy a budapesti épületben, kettő pedig alakulatoknál játszik. A színház fölépítése, műsorpolitikája és művészgárdája minden lehetőséget megad a színháznak, hogy egyenrangú versenytársa legyen az ország legjobb színházainak és így méltóképpen viselhesse nevét: a Magyar Néphadsereg Színháza.

Új színház alakult vidéken, amely Békésben és az országnak a szövetségesei szempontból legfejlettebb megyéjében, Szolnok megyében játszik. Ugyancsak a falusi kultúrforradalom hathatós fegyverének tekinthetjük az évad elején megalakult állami Faluszínházat, amely 10 színjátszó társulattal járja az ország kultúrhálózatában addig legkevésbé érintett falvait, községeit. Feladatai közé tartozik az eddig elhanyagolt építkezések és bányatelepek látogatása is. Egy évad alatt 2200 előadást fog tartani. Munkája eddig is nagy eredményeket hozott, 132.831 fő látta az előadásokat november végéig. Jellemző, hogy az előadások befejezése után a közönség legtöbbször ülve marad, folytatást kíván és sokszor ráfizetést is ajánl, hogy folytassák az előadást és újra, és újra hívja a színészeket.

A három színház létesítése természetesen jelentékeny létszámfejlesztést jelentett, de emellett a már korábban is működő színházak is megerősödtek. Így a Madách Színház, amely a megerősödés után versenytársa lett a Nemzeti Színháznak. Különösen sokat erősödtek a vidéki színházak, amelyek színészekben 42 fővel, zenekar vonalán 52, és a művészeti segédszemélyzet létszámában 48 fővel erősödtek. Így most magasabb nivójú előadásokat produkálhatnak.

A Bábszínház ma már két társulattal működik, és napi előadással elégíti ki a gyermek és felnőtt közönség egyre növekvő érdeklődését.

Az év folyamán megtörténtek az előkészületek, hogy 1952-ben új gazdasági rendszer szerint gazdálkodjanak a színházak. Ennek a gazdasági rendszernek lényege, az egyszemélyi felelősség megszilárdítása, a színházak vezetőinek érdekeltsége a színházak művészeti színvonalának és az ebből következő nagyobb látogatottság, illetve nagyobb bevétel elérésében. Jelentős lépés a színházak gazdasági önellátása felé. Az új év egyik döntőfeladata ennek a gazdasági rendszernek a helyes alkalmazása, a takarékoság jegyében.

Komoly eredménye az ideai színházi évadnak, hogy a színházak látogatottsága állandóan fokozódik. De nem minden darabhoz és talán nem is mindig a politikailag legfontosabb darabokhoz megy legnagyobb számban a közönség. Ennek az oka elsősorban a SZOT által irányított hiányos közönségszervezés, üzemi kultúrfelelőseink csak adminisztratív és nem agitativ jellegű munkája. A szakszervezetek kulturális nevelő munkájában még komoly hiányosságok vannak ezen a téren. Mind gyakrabban feltűnő és káros jelenség, hogy a legkülönbözőbb intézetek, intézmények, szervezetek, minisztériumok fokozott

kedvezményeket igényelnek, holott éppen a december 2-án kihozott kormányrendelet a kulturális kiadásokat olcsóvá, mindenki által elérhetővé teszi és a színházak új gazdasági rendszerével a kedvezmények csökkentendők. A közönség szervezés terén legkomolyabb eredmények az ifjúsági színházaknál mutatkoznak, ahol a tavaly helyenként jelentkező érdektelenséggel szemben minden előadáson zsűfólásig megtelnek a színházak, úttörőkkel, ipari tanulókkal, diáksággal, kisgyerekekkel. Hatalmas eredménye ez a Párt kultúrpolitikájának, amely minden korosztály számára megteremtette a maga színházát. Fokozottan áll ez a Bábszínházra.

A színházak műsorpolitikája az elmúlt év során eredményeket is mutat fel, de megtorpanást is. Kétségtelen eredmény, hogy a falu szocialista átalakításának kérdéseivel foglalkozó új magyar színdarabok mind számban, mind minőségben állandó emelkedést mutatnak, a *Mélyszántástól*, a *Gál Anna diadalán*, *Határszélen*³¹¹ át, a *Tűzkeresztiségig*. Ezzel szemben megtorpanás, sőt megállás mutatkozik a munkásosztályról szóló darabok terén, ahol az *Élet hídjá* óta, nemcsak, hogy nem megfelelő színvonalú művek készültek, de tervek sincsenek kellő számban és színvonalon. Ugyancsak továbbra is hiánya az új magyar drámairodalomnak a megfelelő színvonalú, békeharcos színdarabok elmaradása. Mind a Faluszínház, mind vele együtt a nem hivatalos színjátszócsoporthoz nagy műsorpolitikai nehézségekkel küzdenek megfelelő színvonalú egyfelvonásos színdarabok híján. Ez egyik legfájdalmasabb pontja új irodalmunknak.

A színházak birtokukba vették és a közönség elé vitték a szovjet klasszikus drámairodalom legjobb műveit is. (*Ljubov Jarovája*, *Égő híd*) Ugyanekkor elmaradtak, a mai szovjet élet, a Szovjetunió nagy építését, hatalma békemunkáját bemutató művek színrehozatalával.

Eredményeket értünk el a népi demokráciák életének bemutatásában is. Sorra kerültek színre, kínai, román, lengyel, cseh, bolgár színdarabok. Sajnos csak egy-egy mindegyikből és még mindig hiányzik Korea, a Német Demokratikus Köztársaság és Albánia irodalma.

Jelentős lépések történtek a magyar és külföldi haladó drámai hagyományok színrehozatala körül. *Bánk bán*, *Rokonok*, *II. Rákóczi Ferenc fogsága*, *Kaviár*,³¹² *Ludas Matyi*, Mikszáth két operett változata, *Revizor*, *Leánynéző*,³¹³ *Farkasok és bárányok*, *Ármány és szerelem*, *Úrhatnám polgár*, *Tartuffe* rendkívüli sikeréről, amelyet a felszabadulás óta 9 színház játszott 530 alkalommal.

A klasszikus örökség felhasználása nagy jelentőségű, erre mutat az is, hogy a közönség nagyon szívesen nézi meg előadásait és világosan érti, saját korára, saját helyzetére tudja alkalmazni tanulságait. A közönségnek ezt az érdeklődését a színházak nem mindig értelmezik helyesen. Sok színház, részben a közönség hangulatának engedve, részben a gazdasági előnyök figyelembe véve és végül bizonyos esetekben káros művészi arisztokratizmusból, előnyben részesíti a klasszikusokat és elhanyagolja miattuk a mai életünkkel foglalkozó darabok előkészítését és eljátszását. Ez feltétlenül káros jelenség, amely, ha elharapódik a megindult és eredményeket felmutató új magyar drámairodalom megállásához vezethet. Legkirívóbb példa erre a Pécsi Színház műsorpolitikája, amely csak kis mértékben mutat be mai kérdésekkel foglalkozó darabokat. Ezzel kapcsolatos az a tény, hogy haladó nyugati darabok közül addig csak Fast: *Harminc ezüst pénz* című kiváló darabja került színre Magyarországon.

Számos eredményt mutat fel a könnyű műfaj. Eszmei mondanivalója, politikai és fokozódó fegyelmű előadásai nagy nézőközönséget vonzanak és a műfaj színészei egy nagy lépéssel előbbre vitték a korábbi kabaréstílusból a realista színjátszás felé.

³¹¹ Major Ottó: *Határszélen*. Bemutató: Honvéd Színház, 1951. május. Rendező: Katona Ferenc.

³¹² Csiky Gergely: *Kaviár*. Bemutató: Belvárosi Színház, 1951. június 14. Rendező: Egri István.

³¹³ Gogol, Nyikolaj Vasziljevics: *Leánynéző*. Bemutató: Magyar Néphadsereg Színháza, 1951. december 25. Rendező: Seregi László.

Nagy fejlődést tett meg a színészek művészi munkája. Sokat emelkedett az előadások színvonala is, bár ez a fejlődés nem volt teljesen egyenletes. Kiemelkedő színészi alakításokról számolhattunk be. Nagy örömmel állapíthatjuk meg, hogy nemcsak klasszikus és kiváló szovjet darabok előadásain láthatunk már nagy alakításokat, de az új magyar színdarabok alakjait is mély átéléssel, harcosszerű művészettel keltik életre művészeink. Különösen ki kell emelni Bihari József alakításait az *Élet hidjában* és a *Tűzkeresztységben*. Rajczy Lajos az *Élet hidjában*. Továbbra is kiváló alakításokat láthatunk a szovjet színdarabokban. Ladányi, Somlay, Bessenyei, Tolnai Klári, a *Titkos háború*, *Ljubov Jarovája*, *Égő híd* szerepeiben. Végül ismételtelen meg kell emlékezni hatalmas klasszikus szerepek kiváló életre keltőiről. Rátkai Mártonról, Bajor Giziről, Dayka Margitról, Gózon Gyuláról, Szörényi Éváról, a *Revizor*, *Ármány és szerelem*, *Farkasok és bárányok*, *Bánk bán* szerepeinek életre keltőiről. Ezek mellett a nagy színészi alkotások mellett azonban világosan felismerhető, hogy a színészek döntő többségében nem hatolt elég mélyre Sztanyiszlavszkij rendszere, igen sokan nem is ismerik. Így munkájuk egyenetlen, bizonytalan. A rendezések közül azok emelkednek ki, amelyek, mint a *Ljubov Jarovája*, az *Ármány és szerelem*, a *Revizor*, a *Farkasok és bárányok*, a Sztanyiszlavszkij rendszerét alkalmazták. Annál fontosabb most Sztanyiszlavszkij alapos tanulmányozása, a meglévő tehetségek továbbfejlesztése, mert mint a vidéki színházak budapesti vendégszereplései megmutatták, mindenütt gazdag tehetségeink vannak és elsősorban ezeknek a tehetségeknek köszönhető, hogy a vidéki színházak legjobb előadásaikkal elérték a fővárosi színházi előadások átlagszínvonalát. További eredmények csak komoly munka után, tanulással valósíthatók meg. Ezt szolgálják a meginduló, de még komoly nehézségekkel küzdő színházi stúdiók, amelyek az iskolát nem végzett színészek számára teszik lehetővé a színészi munka alapjainak elsajátítását. Ugyancsak ezt a célt szolgálják, de mindenki számára hozzáférhetően, és a tapasztalatok általánosítására is megvalósíthatóan, a Sztanyiszlavszkij-körök. Ezeket a köröket a Színház- és Filmművészeti Szövetség szervezi és irányítja. A Szövetség régi mulasztást igyekszik ezzel jóvá tenni. Ugyanis hosszú időn keresztül csak névleg működött és nem adott valódi segítséget az ideológiai és művészi továbbfejlődéshez. Pedig sok és égető tisztázandó kérdés van a színházak területén. Megmutatta ezt mind a vidéki színházak bemutatói után rendezett többnapos vita, mind a Szövetség második konferenciája. Ennek a konferenciának legfőbb tanulságait összefoglalva, Révai elvtárs azt tűzte a Szövetség és az egész színházi terület elé, hogy a felvetett kérdéseket folytonos munkával kell kidolgozni és megoldani. Ekkor teljesíthetik csak a színházak dolgozói fontos politikai és nevelő feladatukat.

Az év folyamán végzendő munka középpontjában lényegében az idei évad központi feladatai kerülnek ismét. Ennek megfelelően központi feladatunk a dramaturgiai munka erősítése, elsősorban a magyar darabok terén, különös tekintettel arra, hogy e téren nem értünk el még kielégítő eredményt.

Művészi kádereink fejlesztésére a stúdiók továbbvitele mellett a Sztanyiszlavszkij-körök életképessé tevésére és fejlesztésére kell fordítani. A közönség szervezés és a helyárok rendszerének felülvizsgálása és új megfelelő bérleti és szervezési rendszer kidolgozása.

Bevezetjük a deficit csökkentésére hivatott N.T.³¹⁴ letárgyalt új gazdasági bérrendszert.

Színházi társulatainkat megszilárdítjuk és az új évad megkezdése kapcsán felülvizsgáljuk az éves szerződés rendszerét a már felvetett gazdasági átszervezés és esetleges új bérrendszer bevezetése kapcsán.

A könnyű műfaj, mint a legszélesebb tömegeket befolyásoló műfaj és intézményeink (cirkusz, varieté, kabaré stb.) elvi kérdései megtárgyalása után tisztázunk az ezzel kapcsolatos legfőbb gyakorlati kérdéseket. (Emeljük az artista munkahelyek számát stb.)

³¹⁴ Nép gazdasági Tanács: 1949 júniusa és 1952 novembere között a legfelsőbb gazdasági szerv volt Magyarországon.

Megkezdjük az öntevékeny színjátszócsoporthoz való foglalkozást a Népművészeti Intézettel, SZOT-tal stb. karöltve, a patronázsmozgalom³¹⁵ keretein belül.

Jelzet: MNL OL 276. f. 89. cs. 399. őe.

Géppel írt másolat, rajta olvashatatlan aláírás, pecsét nélkül.

³¹⁵ „A patronázs a szűkebb értelemben vett politikatudományi irodalom fogalma, amely a modern kormányzati rendszerekben kialakult kinevezési elvek egyikére vonatkozik. Nevezetesen arra, amikor a közhivatalba történő kinevezés nem szaktudáson vagy hivatali érdemeken, hanem politikai bizalmon és lojalitáson alapul.” KÖRÖSÉNYI András, „Demokrácia és patronázs”, *Politikatudományi Szemle* 5, 4. sz. (1996): 35–64, 36.